

ROMAN SIGNER

PROJET POUR UN JARDIN

Van 29 oktober 2016 tot 2 april 2017
Middelheimmuseum

“Het werk van Roman Signer heeft zeldzame kwaliteiten: een Franciscaanse soberheid, een bijna schokkende eenvoud in vorm, een behoedzame maar consistente illustratie van de natuurprincipes, ideeën die, hoewel gebonden aan de natuurwetten, gewichtloos zijn – maar ondanks die speelse lichtheid tegelijkertijd ernstig en gewichtig zijn.”

– Alois Hengartner

ROMAN SIGNER

PROJET POUR UN JARDIN

Van 29 oktober 2016 tot 2 april 2017 ontvangt het Middelheimmuseum de Zwitserse kunstenaar Roman Signer (°1938). Zijn solotentoonstelling *PROJET POUR UN JARDIN* belooft een interessante (hernieuwde) kennis-making met de beeldhouwer die op unieke wijze poëzie, wetenschap en actie in zijn werk verenigt.

De sculpturen van Roman Signer zijn de resultaten, ‘de sporen’, van diverse acties die de kunstenaar al decennialang uitvoert. Zijn werktuigen? Naturelementen als water, aarde, lucht of vuur en een paar welgekozen attributen. De belangrijkste componenten van zijn werk zijn tijd en ruimte.

De kunstenaar verrast met twee acties – één wordt uitgevoerd tijdens de opening van de tentoonstelling – en één nieuw permanent werk waarvan u actief deel kan uitmaken. U treft het werk van Roman Signer aan op verschillende locaties in het museum.

Tijdens de opening van de tentoonstelling wordt ook de nieuwe publicatie *Projet pour un jardin* voorgesteld. Daarin veel aandacht voor het werk van Roman Signer in het Middelheimmuseum alsook referenties naar zijn volledige oeuvre.

Perfekte match

Roman Signer was al eerder te gast in het Middelheimmuseum. De eerste samenwerking dateert van 2012, toen het Middelheimmuseum een grote transformatie doormaakte. Een van de hoogtepunten was de aankoop van drie nieuwe werken. Eén daarvan was Signers *Bidon Bleu* (2012). Recent maakten *Piaggio* (2013) en de video van zijn actie *Start* (2014) deel uit van de tentoonstelling POM' PO PON PO PON PON POM PON (2015).

PROJET POUR UN JARDIN verbindt het werk dat Roman Signer vroeger en nu in samenwerking met het Middelheimmuseum uitvoerde en biedt meer inzicht in het eigenzinnige oeuvre dat de kunstenaar de laatste veertig jaar heeft opgebouwd. Bovendien verbindt deze tentoonstelling de internationale carrière van Roman Signer met zijn honkvastheid in het Zwitserse Sankt Gallen. 'Jardin' verwijst naar iets huiselijks, iets persoonlijks, iets vertrouwds. Voor Signer is dat Sankt Gallen en de natuurlijke omgeving die zo alomtegenwoordig is in zijn werk en leven.

In het Middelheimmuseum spelen tijd en omgeving – het altijd veranderende licht, de wisselende seizoenen, de verhouding van het landschap tot de kunst die erin staat – een intensere rol dan in een klassiek museum. Alle kunstenaars worden hiermee geconfronteerd, maar niet iedereen gaat met dit gegeven actief aan de slag. Bij Roman Signer maken tijd en natuurlijke omgeving de kern van zijn oeuvre uit. In dat opzicht hoort deze kunstenaar perfect thuis in ons beeldpark.

De bron

“Een echo in het woud klinkt anders als stemmen in een grot. Zand ritselt anders dan bladeren. Iets zo vluchtig en tijdelijk als geluid is voor hem voldoende om de omvang van een gebeurtenis op te roepen.”

– Ludmilla Vachtova over hoe akoestische associaties de ondernemingszin van de jeugdige Signer prikkelen

Roman Signer is al zijn leven lang gefascineerd door de imposante natuur van het Alpengebied waar hij is geboren en nog steeds woont. Naar school gaan was niet echt zijn ding, maar natuurkunde fascineerde hem bovenmatig. Bovendien had – en heeft hij – een levendige verbeelding. Zijn bijnaam op school was 'Roman, de dromer'. Hij ging aan het experimenteren met de wetten van de fysica, en dat steeds vaker in openlucht. Bij de rivier naast zijn huis of in het atelier van zijn grootvader vlakbij. Tot op vandaag is een natuurlijke omgeving heel belangrijk voor Signer. Hij is dan ook bijzonder honkvast. Sinds 1971 woont en werkt hij in Sankt Gallen, op een flinke steenworp van zijn geboortedorp Appenzell.

Tijdsculptuur

“De plotse ontploffing na het lange smeulen van een lont. Of net iets dat bliksemsnel explodeert. Een verandering van zijn, door een plotse uitbarsting van kracht, fascineert me buitengewoon. Dat is een tijdsculptuur.”

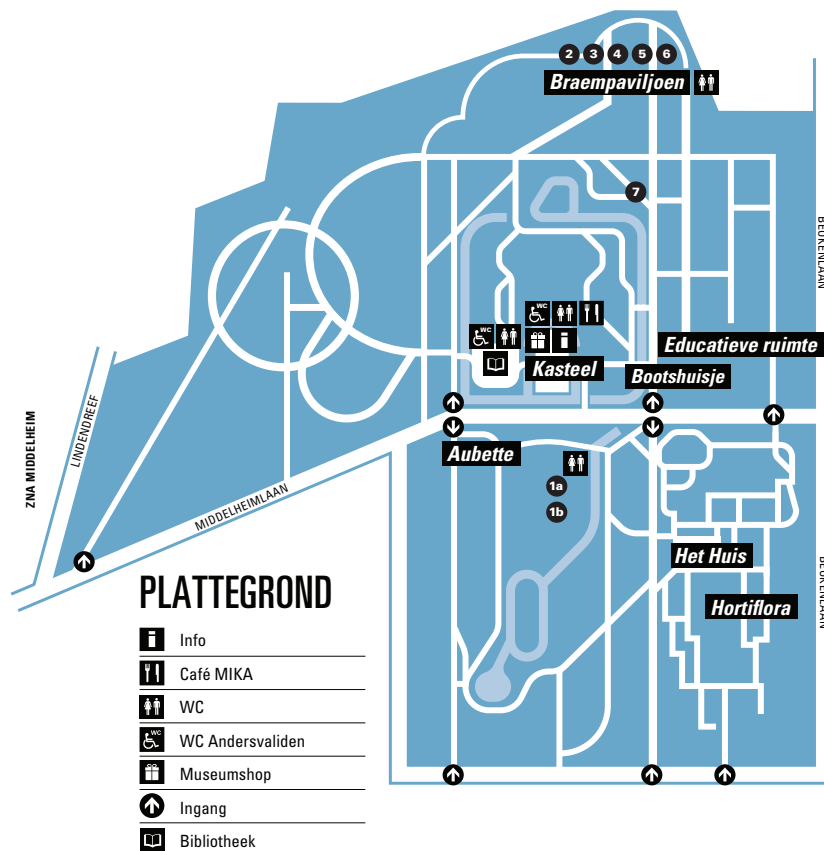
– Roman Signer

Roman Signer is geen beeldhouwer in de klassieke zin van het woord. Hij omschrijft zichzelf als *‘iemand die driedimensionale problemen wil oplossen’*. Feit is dat hij met de ‘acties’ die hij al decennialang onderneemt de definitie van beeldhouwkunst heeft verruimd. Hij voegde er de dimensies ‘tijd’ en ‘ruimte’ aan toe.

Wat de kunstenaar het meest fascineert, is een verandering in ‘zijn’. In Signers werk kan er elk moment iets gebeuren, is er iets aan het gebeuren of is er net iets gebeurd. Hij volgt steeds dezelfde structuur, in drie fases. Eerst is er de basisvorm, die de potentie om te veranderen al in zich draagt. Elk project houdt een moment van spanning in, een ogenblik waarop de tijd stil lijkt te staan, voor de actie zich voltrekt. (Signer verkiest het woord ‘actie’ boven de term ‘performance’ omdat dat laatste voor hem gelinkt is aan theater. Signer ziet zichzelf niet als acteur, eerder als *‘de man die de lont aansteekt.’*) De actie wordt vaak aangestuurd door een uitbarsting van kracht, van energie.

Die actie, vaak in gang gezet door de kunstenaar, is de aanzet tot de verandering die ontstaat tijdens het verloop van de actie. Het ‘spoor’, het residu van de actie, is het materiële kunstwerk. Dat ‘spoor’ kan blijvend of vluchtig zijn. Roman Signer noemt het een tijdsculptuur: de transformatie van materialen onder invloed van tijd en energie.

De werken

Een hernieuwde kennismaking met Bidon Bleu (2012)

1a 26 mei 2012. Het vernieuwde Middelheimmuseum wordt heropend met een knal. Dat mag u vrij letterlijk nemen. Geen knal van vuurwerk, maar een actie van Roman Signer. Hij presenteert die dag *Bidon Bleu*, een actie waarvan 'het spoor' tot op de dag van vandaag als permanent kunstwerk aanwezig is in het Middelheimmuseum. Monumentaal als het werk is, valt het sowieso moeilijk te negeren.

Bidon Bleu is een mooi voorbeeld van een tijdsculptuur. Het werk kadert in een reeks van ingrepen waarbij de kunstenaar voorwerpen in de open ruimte lanceert met behulp van een schans. Tijdens de actie op 26 mei geeft de kunstenaar een blauwe bidon, gevuld met water, een zetje zodat die van een vijftien meter hoge schans rolt. Het vat barst open tegen de achterwand van een betonnen constructie. De actie valt stil, het water verdamppt. Wat rest is het spoor: het resultaat van de actie, verstild in de tijd. Een blijvende herinnering aan de actie voor de aanwezigen, een prikkel voor de verbeelding van toekomstige bezoekers.

Beweging en statische momenten, verleden en toekomst: Signer beschouwt hen niet als tegengestelden, maar als aspecten van een en hetzelfde werk. Omdat de fases duidelijk zijn afgebakend en hun volgorde onveranderlijk is, kan het proces ook mentaal herhaald worden en dus ook in onze verbeelding worden waargenomen. Zo dwingt zijn werk de toeschouwer hem te volgen van het fysieke naar het conceptuele.

2012 Bidon Bleu – Videostills, foto Aleksandra Signer

Tweede spoor

1b In een kleine ruimte iets verder op het terrein wordt doorlopend het 'tweede spoor' van *Bidon Bleu* vertoond: de registratie van de actie op film. Beelden zijn een belangrijk medium in het werk van Roman Signer. Hij gebruikt film en fotografie om zijn acties te registreren. Met name van de realisatie van sculpturen waarvan het bestaan beperkt is in de tijd, of als er geen publiek bij de actie aanwezig is.

Vanaf 1975 legt hij zijn acties vast op foto en Super 8-film. Tot 1993 filmt hij zelf, sindsdien hanteert zijn echtgenote Aleksandra Signer de camera. Alle ideeën voor acties komen van Roman, eventuele montage is het resultaat van overleg tussen Roman en Aleksandra.

2012 Bidon Bleu – Videostills, foto Aleksandra Signer

1a *Bidon Bleu*, 2012
beton, staal
1500 cm x 600 cm x 3700 cm
Collectie Middelheimmuseum

2012 Bidon Bleu – Videostills, foto Aleksandra Signer

Tijd/Ruimte

Doorheen zijn oeuvre gaat Roman Signer op heel uiteenlopende manier met tijd om: *Action with a Fuse* (1989), waarbij een brandende lont zijn geboorteplaats Appenzell twintig kilometer verderop met zijn huidige woonplaats Sankt Gallen verbindt, duurt 35 dagen. Op Documenta 8 (1987) duurt het maar enkele seconden om een minimalistische sculptuur van 300 stapels papier, elk 1.000 bladen dik, te transformeren tot een wervelende wolk papiersnippers. In *Vitesse: 2000 mètres/seconde* (1992) is er letterlijk sprake van een enorme versnelling.

Doordat zijn werk een tijdsverloop en een beweging kent, deint het vaak ook uit in de ruimte. Zijn acties vullen een werkplaats, een museum, een grasveld, een vulkaan... Of de afstand van een dorp naar het volgende, zoals in *Action with a Fuse*. Opeenvolging, gelijktijdigheid, duur, het onmiddellijke, continuïteit, volhouden en ritme: het zijn allemaal manieren waarmee Roman Signer vorm geeft aan zijn beelden.

1989 Action with a fuse – Super8 Filmstills Roman Signer

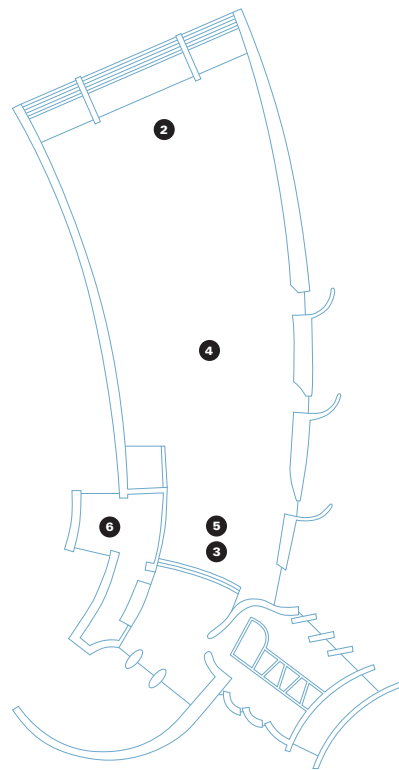
1992 Vitesse – foto Jacques Sidler

1987 Documenta 8, Aktion – Filmstills TV

10

Actie in het Braempaviljoen

Tijdens de feestelijke opening van PROJET POUR UN JARDIN, op zaterdag 29 oktober 2016, voerde Roman Signer de actie uit *Wer hat Angst für Rot, Gelb und Blau? Ja, ich habe Angst! Was u geen getuige van deze actie?* De tijdsculptuur wordt tijdens de duur van de tentoonstelling opgesteld in het Braempaviljoen. **2** Net als de realisatie van de actie op film. **3**

Eveneens in het Braempaviljoen ziet u het resultaat van de actie *Spuren* (2016) **4** als tijdelijke ruimtevullende installatie. Signer voerde deze actie uit in het Middelheimmuseum in de aanloop naar zijn solotentoonstelling, zonder publiek. (zie film: **5**) Ook dit werk bevat elementen kenmerkend voor het oeuvre van de kunstenaar. Het is ook diepgeworteld in zijn Zwitserse leef- en werkomgeving en in zijn jeugdherinneringen en -fascinaties: een bodemloos vat aan ideeën voor nieuwe creaties.

2016 Pendel – Videostills Aleksandra Signer

In de kleine ruimte vooraan links in het Braempaviljoen ziet u op film een uitvoering van *Pendulum* (2016), een actie die de kunstenaar origineel uitvoerde op 22 juni 2016, ter gelegenheid van de 30ste verjaardag van het Swiss Institute Contemporary Art in New York. **6**

11

“Eenvoud in vorm, betekent niet eenvoud in ervaring”

– Robert Morris

Naast natuurelementen als water, vuur, lucht of aarde gebruikt Roman Signer een aantal objecten waarmee hij telkens opnieuw aan de slag gaat: tafels, krukjes, bedden, houten ballen, blauwe tonnen, ballonnen... Verder op zijn lijst van favoriete rekwisieten: plastic lint, verf, papier, een ventilator... En dan zijn er de ‘transportmiddelen’: fietsen, een vliegtuig, ski’s, een miniatuurhelicopter, een scooter, een kajak... De voorwerpen die hij telkens in andere combinaties gebruikt, ondergaan in de loop van zijn carrière een zorgvuldige selectie.

“Ik kies mijn materiaal zoals een poëet zijn woorden kiest. Maar ik ben geen poëet: dus zoek ik een andere manier om te zeggen wat ik wil. Rook gaat met water, water met explosieven, of met ijzer of rubber. Het is een nooit aflatende conversatie.”

– Roman Signer

‘Van een Franciscaanse eenvoud’. Zo wordt weleens verwezen naar Signers soberheid in materiaalkeuze. Feit is dat met dit beperkt aantal materialen Signer een vaak poëtisch universum kneedt dat in al zijn eenvoud de toeschouwer blijft verbazen.

Zijn soberheid in materiaalkeuze staat in schril contrast met de fantasierijke uitwerking van zijn projecten. Het levert een dwars oeuvre op dat nooit toegeeft aan trends of esthetische verwachtingen.

“Er is geen goedkope effectjagerij, geen trucjes, geen toegeven aan de smaak van het moment. Er is enkel een eerlijke zoektocht en een niet te stuiten drang om te creëren.”

– Alois Hengartner

Wer hat Angst für Rot, Gelb und Blau? Ja, ich habe Angst!, 2016 ②

hout, verf

90 cm x 200 cm

Actie voor de tentoonstelling
PROJET POUR UN JARDIN (2016)

Video van de actie Wer hat Angst für Rot, Gelb und Blau? Ja, ich habe Angst!, 2016 ③

Video: Aleksandra Signer

Deel van de tentoonstelling
PROJET POUR UN JARDIN (2016)

Spuren, (2016) ④

zand, mixed media

200 cm x ca. 700 cm x ca. 2000 cm

Actie voor de tentoonstelling
PROJET POUR UN JARDIN (2016)

Video van de actie Spuren, 2016 ⑤

Video: Aleksandra Signer

Deel van de tentoonstelling
PROJET POUR UN JARDIN (2016)

Video van de actie Pendulum, 2016 ⑥

Atelier St. Gallen, 2016

Video: Aleksandra Signer

HD, duur 3'00"

Deel van de tentoonstelling
PROJET POUR UN JARDIN (2016)

Nieuw kunstwerk op maat van het museum: Projet pour un jardin (2016)

7 *Projet pour un jardin* is niet alleen de naam van de tentoonstelling en de catalogus bij de tentoonstelling, het is ook de titel van een nieuw werk dat Roman Signer speciaal op maat van de Middelheimcollectie heeft ontworpen.

Projet pour un jardin lijkt een detail van een doolhof en roept, in bovenaanzicht, herinneringen op aan het zigzaggende silhouet uit *Spuren* (2016), de tijdelijke installatie die u in de loop van de tentoonstelling kan zien in het Braempaviljoen. Beide werken ‘meanderen’, een verwijzing naar water en de zo aanwezige rivier Sitter uit Signers jeugd.

In dit werk is niet Signer, maar bent u de hoofdpersoon in het experiment. U kan het parcours – waarbij het in bovenaanzicht lijkt of het hoofd van de romp wordt gescheiden – zelf afleggen. Grotere mensen moeten hiervoor wellicht door de knieën gaan (het werk werd ontworpen op basis van de schouderhoogte van de kunstenaar). Niet als een lesje in nederigheid – in Signers werk is geen plaats voor macht of dominantie – maar mogelijk als een symbolische verwijzing naar ‘het hoofd van het lichaam scheiden’, het emotionele loskoppelen van het rationele.

In dit nieuwe project begint de tijd te lopen telkens iemand het parcours betreedt. Dat resulteert in een andere vorm van tijdsbeleving: de persoonlijke, fysieke ervaring. Iedere bezoeker maakt, volgens zijn lengte en schoenmaat, een impressie op de werkelijkheid. In dat opzicht vullen de twee werken uit de collectie, *Bidon Bleu* en *Projet pour un jardin*, elkaar mooi aan. Met *Projet pour un jardin* als bindend conceptueel element tussen *Bidon Bleu*, het park en deze solotentoonstelling.

Projet pour un jardin, 2016 7

Staal

140 cm x 800 cm x 400 cm

Collectie Middelheimmuseum

14

Roman Signer — achtergrond

De carrière van Roman Signer vangt aan in de vroege jaren '70, als hij met haast wetenschappelijk precisie onderzoek uitvoert naar de eigenschappen van natuurelementen als water, vuur, aarde, lucht. Water is wellicht het meest voorkomende element in Signers werk. Die fascinatie heeft hem, opgegroeid aan de oever van de Sitter, nooit meer losgelaten. Een van zijn allereerste acties was *Power of Rain* (1974), waarbij de kracht van water een blok gips doet barsten. Signer toont de sculpturale kwaliteit van water.

1974 *Power of Rain*
– foto Roman Signer

Explosieven geven vanaf 1975 een extra impuls aan Signers onderzoek naar de effecten van natuurkrachten als zwaartekracht, wrijving, inkrimping of net uitzetting. Sindsdien gebruikt hij explosies om voorwerpen in beweging te zetten of van vorm te doen veranderen.

“Een explosie is voor mij een soort van mentale bevrijding. Eerst is er de spanning, daarna de angst en dan de bevrijding.”

– Roman Signer

Sculptuur bij Signer is een modulair systeem van regels en toeval. Er bestaat geen ‘mislukking’: die leiden vaak tot nieuwe ideeën. Signer kan en wil de omvang van de transformatie nooit volledig in de hand houden. Hij laat de krachten van de natuur werken onder zijn leiding.

“De explosie verandert iets. Eén vorm wordt een andere. Ik toon beweging, processen.”

– Roman Signer

Risico en gevaar maken deel uit van Signers performance, maar zijn nooit een doel op zich. Ze staan vaak een poëtische interpretatie van

15

zijn werk in de weg, afhankelijk van het verwachtingspatroon van de kijker. Wat de toeschouwer zinvol vindt. Of niet.

“Het is soms moeilijk als je maar één werk ziet. Je moet er meerdere zien om de connectie te maken. Ik houd er niet van om alles uit te leggen. Er mag mysterie zijn. Mensen zijn soms zo ongeduldig. In plaats van zelf op zoek te gaan, moet hen alles worden uitgelegd. En dan gaan ze snel naar het volgende. Als op een beurs.”

– Roman Signer

Absurd zoals het leven

Het vermeende ‘spektakelgehalte’ van Signers acties staat een ongekleurde interpretatie van zijn werk soms in de weg.

“Ik word weleens vergeleken met Buster Keaton. Als het dan toch moet, dan eerder Keaton dan Charlie Chaplin. Buster Keaton heeft een zekere tristesse. Het is helemaal niet grappig wat ik doe. Ik lach niet in mijn films. Het publiek lacht, misschien omdat dat bevrijdend werkt als iets eigenlijk vreselijk is.”

– Roman Signer

Signer houdt wél van het absurde van de dadaïsten. Zoals hij demonstreert in *Cap with Rocket* (1983), waarbij een vuurpijl de muts van het hoofd van de kunstenaar rukt. Hoewel zijn acties niet functioneel zijn, spreekt er uit zijn oeuvre een grote interesse in de realiteit buiten de kunstwereld. Zijn acties, zonder functie maar ook niet zonder gevaar, kunnen bovendien gelezen worden als symbolen of metaforen voor een existentiële vraagstelling.

1983 *Cap with Rocket*
– foto Ernst Schär

“Ik moet de confrontatie aangaan met het vergankelijke. Misschien is het omdat ik gevoelig ben voor de tragedie, voor het absurde, voor de zinloosheid en betekenisloosheid die wij als mensen tweeeebren- gen.”

– Roman Signer

Hij zet desalniettemin met kleine dingetjes iets in gang waarover je heel wijd kan nadenken, waaraan iedereen zijn of haar verhaal kan ophangen.

“Het volstaat niet dat een sculptuur stil in een museum zit”

– Robert Morris

“Wat ik doe, is geen Minimalisme of Conceptualisme, al ben ik een kind van die tijden. Maar ik wil me niet binden aan een ‘-isme’. Ik zoek mijn eigen weg, al beïnvloeden hedendaagse intellectuele stromingen me wel degelijk.”

– Roman Signer

De tentoonstelling ‘Live in your Head: When Attitude Becomes Form’ (Bern Kunsthalle, 1969) is een eyeopener voor de jonge Signer. Curator **Harald Szeeman** schrijft geschiedenis door zijn radicale invulling van de expo. Szeeman was in de jaren ‘60 dé voorvechter van de nieuwe kunst, waarbij werk ontstaat uit een ‘innerlijke attitude’ (zoals we dat zien in Conceptualisme, Land Art, Amerikaans post-minimalisme en Italiaanse Arte Povera): het ontstaansproces wordt belangrijker dan het ‘eindproduct’. Szeeman was geen fan van exclusieve kunst voor de happy few. Hij transformeerde de Kunsthalle in een gigantische artiestenstudio, met plaats voor workshops en discussie.

In die periode is Signer geïnteresseerd in Amerikaanse kunst omdat hij hun benadering meer experimenteel en onbevangen vindt dan die van de Europese collega's. Vooral het werk van **Robert Morris** (VS, 1931) nodigt uit tot nadenken. Morris was in de jaren '60 een van de spilfiguren van het Amerikaanse **Minimalisme**. Hij herleidt kunst tot geometrische vormen en hecht veel belang aan de interactie tussen kunstwerk en kijker. Net als Signer exploreert hij noties als 'toeval', 'tijdelijkheid' en 'vluchtigheid'. Beide kunstenaars leveren een belangrijke bijdrage aan de traditie van Process Art, waarbij de klemtoon ligt op het maakproces en concepten als 'verandering' en 'overgang'.

Säntis und Bodensee (1975), een samenwerking van Roman Signer met Bernard Tagwerker (Zwitserland, 1942), was Signers eerste grote landschapsproject. Het werk bestaat uit 65 grote ballonnen, elk 150 cm in diameter, die opstijgen uit het Bodenmeer en samen het silhouet van de berg Säntis vormen. Twee iconen uit het Oost-Zwitserse landschap worden daardoor tijdelijk verenigd. Er zijn verbanden met Amerikaanse **Land Art**, waarbij de kunstenaar de natuur vormt/vervormt en daarmee een nieuwe invulling aan het landschap geeft. Maar honkvast als hij is, zoekt Signer zijn inspiratie niet aan de andere kant van de wereld – zoals Land Art-kunstenaars vaak doen – maar in zijn onmiddellijke omgeving. In dat opzicht is dit werk ook autobiografisch.

Het oeuvre van Roman Signer roept in zijn geheel ook herinneringen op aan naturalist **Alexander von Humboldt** (1769-1859) en zijn ideaal: de versmelting van kunst en wetenschap, waarbij de essentie van de natuur vermengd wordt met het belang van kunst.

"In Roman Signers werk transformeren fundamentele menselijke ervaringen doorheen processen tot sculpturen. Deze directe, rechtstreekse transformatie maakt zijn werk uniek."

– Roland Wäspe

Biografie

Roman Signer (°1938) is geboren in Appenzell, Zwitserland, en woont en werkt sinds 1971 in Sankt Gallen, Zwitserland. Hij studeerde van 1966 tot 1971 aan de Schule für Gestaltung in Zurich en Luzern en volgde een opleiding aan de Academy of Fine Arts in Warschau, waar hij zijn vrouw Aleksandra ontmoette. Zijn werk is al meer dan dertig jaar aanwezig in galerijen en musea in Europa,

Noord-Amerika en Azië en werd geselecteerd voor prestigieuze kunstevenementen als de Biënnale van Venetië, Documenta 8 te Kassel en Skulptur Projekte Münster. De afgelopen veertig jaar maakte hij deel uit van honderden solo- en groepsprojecten, waaronder Documenta 8, Skulptur Projekte Münster en het Zwitserse Paviljoen van de 48ste Biënnale van Venetië. Zijn werk is opgenomen in belangrijke collecties (alleen al Kunsthaus Zug heeft meer dan negentig werken in zijn bezit) van Tasmanië tot Mexico. Ook voor de openbare ruimte maakte hij – vooral in Zwitserland – verschillende werken, zoals *Tisch* (2008, Appenzell), *Koffer* en *Drei Farbkanonen* (beiden Zürich, 2007). Hoewel zijn werk wereldwijd wordt getoond, heeft hij een bijzondere band met het Kunstmuseum St. Gallen. Daar, in zijn achtertuin, bevindt zich een aanzienlijk deel van zijn oeuvre.

2007 Drei Farbkanonen
– foto Daniel Ammann

Curatoren: Sara Weyns en Pieter Boons

Tekst: Tin Vancutsem

Bij deze tentoonstelling hoort een **publicatie** in EN/NL/FR met teksten van Gerhard Mack, Sara Weyns, Pieter Boons en Cees Nootboom. Verkrijgbaar in de museumshop in het kasteel.

U vindt (tijdens uw bezoek) ook **extra online informatie op uw smartphone**: er is gratis wifi overal in het museumpark!

Kies netwerk ‘_Antwerp Free WI-FI’ en log in met uw e-mailadres en paswoord.

- Download de Middelheim app via de App Store of Google Play.
- Open de Middelheim app en selecteer bij Beelden het kunstwerk *Bidon Bleu*. U vindt hier meer over de constructie van het werk, de performance uit 2012 en de kunstenaar aan het woord.
- Op YouTube vindt u beelden van acties en archiefbeelden van (het werk van) Roman Signer. De uitzending van TRACKS ARTE/ARTE TV over Roman Signer (9:33) geeft een overzicht van acties van de kunstenaar, die ook zelf aan het woord komt.
- Ook interessant: een filmpje (3:30) van het Kunstmuseum St. Gallen over Roman Signer.

Publieksaanbod

Introfilm in de hal van het kasteel, NL/EN, ook te bekijken op de museum-site en op het videokanaal ARTtube.be

Gratis rondleidingen voor individuele bezoekers, zonder reservatie, in NL

Op zondagnamiddag (2de zondag van de maand): 13 november, 11 december 2016, 8 januari, 12 februari, 12 maart 2017, 14 – 16 uur.

Telkens 1 gids voor volwassenen en 1 gids voor gezinnen met kinderen van 6 tot 12 jaar.

Rondleidingen en/of creatieve ateliers voor groepen (volwassenen, jongeren, kinderen, scholen) op aanvraag, in NL, FR, EN, DE, ES, IT. €75 voor een rondleiding van twee uur, 15 pers. per gids, max. 4 gidsen tegelijk.

€85 voor een atelier van twee uur, 15 pers. per gids, max. 3 gidsen tegelijk.

Reservatie:

Visit Antwerpen – **T** 03 232 01 03 – **E** tickets@visitantwerpen.be

PRAKTISCHE INFO

MIDDELHEIMMUSEUM

Middelheimlaan 61
2020 Antwerpen
T 03 288 33 60
F 03 288 33 99
E middelheimmuseum@stad.antwerpen.be
www.middelheimmuseum.be

DIENST PUBLIEKSWERKING

Greet Stappaerts
T 03 288 33 79
E greet.stappaerts@stad.antwerpen.be

Bard Neeus
T 03 288 33 76
E bard.neeus@stad.antwerpen.be

TOEGANKELIJKHEID

gratis gebruik elektrisch wagentje na reservering.

OPENINGSUREN

Van oktober tot maart: 10 – 17 uur,
April en september: 10 – 19 uur,
Mei en augustus: 10- 20 uur,
Juni en juli: 10 – 21 uur.

Bezoekers worden tot een half uur voor sluitingstijd toegelaten.

Wij vragen om het park tijdig te verlaten: de poorten sluiten stipt!

SLUITINGSDAGEN

Gesloten op maandag (wel open op Paasmaandag en Pinkstermaandag)

Gesloten op 1 november, 25 december, 1 januari, 1 mei, Hemelvaartdag

PRIJS

Gratis

RESERVERINGEN

Wij vragen je om ten laatste drie weken op voorhand te reserveren en 10 dagen vóór de activiteit te betalen. Annulaties zijn kosteloos tot 10 dagen vóór de bezoeksdatum.

Onze begeleiders wachten je steeds op aan het onthaal in het Kasteel. Aanbod rondleidingen voor groepen (volwassenen, jongeren, kinderen)

VISIT ANTWERPEN

T 03 232 01 03
E tickets@visitantwerpen.be

Bij elke reservering wordt een eenmalige administratiekost van €5 aangerekend. Bij laattijdige annulatie, wordt het volledige bedrag van de reservatie aangerekend. De administratiekosten zijn altijd voor rekening van de klant.

VAKANTIEATELIERS in NL

Ben jij een actieve bengel? Dan heb je geluk! Jonge kunstenaars kunnen zich elke schoolvakantie uitleven in verschillende Antwerpse musea.

www.vakantieateliers.be

EXTRA PUBLIEKSAANBOD

NIEUW: **Middelheim app**: informatie in het NL (en vanaf 1/2/2017 ook in het EN): over de geschiedenis van het museum en zijn collectie, met extra aanbod voor jongeren en kinderen, gratis te downloaden, thuis of in het museum, op je eigen smartphone, via App Store of via Google Play

Te verkrijgen aan het onthaal in het kasteel:

Audioguide met uitleg over werken uit de vaste collectie in NL/E/F/D €3 (gratis op vertoon van NMBS treinticket)

Plattegrond van het park, gratis, met aanduiding van topwerken, marktste bomen en nutsinformatie

Muzzé-koffers voor een thematische ontdekkingstocht door het beeldenpark en de vaste collectie, gratis te ontfemen, voor 6-12 jarigen en hun begeleiders

MUSEUMSHOP

Wil je graag een aandenken aan je bezoek, of iemand verrassen met een leuk cadeau?

In onze shop vind je kunstpublicaties, wenskaarten en leuke gadgets.

MIKA MUSEUMCAFE

E info@mi-ka.be
www.mi-ka.be

DOCUMENTATIECENTRUM

Het documentatiecentrum is open op afspraak. Gratis op vertoon van identiteitskaart.

T 03 288 33 64 of
E middelheimmuseum_bibliotheek@stad.antwerpen.be

WIFI

Gratis WIFI in het ganse museum. Kies netwerk ' _Antwerp Free WI-FI' en log in met uw e-mailadres en paswoord

VOLG ONS VIA

 facebook.com/middelheimmuseum
 twitter@middelheim
 instagram.com/middelheimmuseum

EXPERIMENT/ HEDEND
KUNST/THEATER/JAZZ/AC
KLASSIEKE MUZIEK/POËZIE
DESIGN/FOTOGRAFIE/DANS
OUDE MUZIEK/LITERATUUR
OPERA/ARCHITECTUUR/
FILOSOFIE/FILMMUZIEK/
GESCHIEDENIS/ERFGOED/G
HEDENDAAGSE MUZIEK/FES
POLITIEK/ECONOMIE/WOR
PERFORMANCE/SOCIOLOF
CHANSO SOUNDSC

Klara. Blijf verwonderd.

Geniet van de steun van Middelheim Promotors en Ackermans & van Haaren, Argo Law, BASF, BNP Paribas Fortis, CMB, Cordeel, Delen Private Bank, Deloitte, Deme, EY, Grant Thornton, Hubo, inno.com, KBC, Leasinvest Real Estate, Port of Antwerp, SipWell, Soudal, Vanbreda Risk & Benefits.

www.middelheimmuseum.be
+32 (0)3 288 33 60

 art

 Klara

 Vlaanderen
verbeelding.werkt